

Janusz Borucki

Władza rodzicielska w świetle przepisów prawa kanonicznego i polskiego prawa cywilnego

---

Studia Włocławskie 3, 52-63

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JANUSZ BORUCKI

WŁADZA RODZICIELSKA W ŚWIETLE PRZEPISÓW PRAWA KANONICZNEGO I POLSKIEGO PRAWA CYWILNEGO

Rodzina jest środowiskiem niezastąpionym dla właściwego rozwoju wszystkich jej członków. Jest instytucją, która w szczególny sposób i zawsze oddziałuje na dzieci. Obowiązek rodziców dotyczący troski o dziecko wypływa z nakazu Bożego i z samej natury małżeństwa. Ma również swoje potwierdzenie w prawie, które określając prawa i obowiązki matki i ojca zobowiązuje rodziców do właściwego wywiązania się z nich.

1. Pojęcie władzy rodzicielskiej i jej powstanie

Fundamentem rodziny jest małżeństwo, które jest wspólnotą życia i miłości umocnioną przez sakrament i powołaną do realizacji swych celów, a więc dobra współmałżonków oraz zrodzenia i wychowania potomstwa.¹

Człowiek jest istotą rodzinną, wywodzi się z rodziny, w niej się kształtuje, a gdy przychodzi odpowiedni czas dąży do założenia własnej rodziny. Wspólnota rodzinna jest naturalnym środowiskiem życia i rozwoju dziecka. Oddziałuje ona na rozwój fizyczny, umysłowy, a zwłaszcza emocjonalny, moralny, religijny i społeczny małego człowieka. *Karta Praw Rodziny* określa rodzinę jako wspólnotę miłości i solidarności podkreślając, że jest ona „jedyną pod względem możliwości nauczania i przekazywania wartości kulturalnych, etycznych, społecznych, duchowych i religijnych, istotnych dla rozwoju i powodzenia własnych członków oraz społeczeństwa”.²

Oddziaływanie rodziny na dziecko w najwcześniejszym okresie jego życia pozostawia niezatarty ślad w psychice dziecka, tak silny, że późniejsze wysiłki wychowawcze mogą go jedynie korygować. Kształtująca się u dziecka w tym okresie świadomość moralna jest prawie wyłącznie rezultatem oddziaływania rodziny. Dziecko tkwi organicznie w rodzinie. Szczególnie w okresie wczesnego dzieciństwa rodzina jest najważniejszą grupą kształtującą w sposób bezpośredni zachowanie człowieka. Zresztą i w późniejszych okresach jej wpływ na młodego człowieka jest zasadniczy.

Dzieci stanowią integralną część rodzinnej wspólnoty. Szczególnie w początkach swego życia są uzależnione od rodziców. To oni sprawują nad nimi opiekę, dbają o zdrowie i otaczają miłością. Należy jednakże podkreślić, że dziecko nie jest własnością rodziców, ma ono swoją godność i prawa, które powinny być przez rodziców szanowane. *Katechizm Kościoła katolickiego* ujmuje to w słowach: „rodzice powinni uważać swoje dzieci za dzieci Boże i szanować je jako osoby ludzkie”.³

Przez swoją nieporadność dziecko nie może dbać o swoje sprawy osobiste, dlatego musi być poddane pieczy innych osób. Funkcja ta od najdawniejszych czasów przypada rodzicom i często jest określana przez prawodawców mianem władzy rodzicielskiej.

Prawo kanoniczne nie podaje definicji władzy rodzicielskiej, określa natomiast prawa i obowiązki rodziców wobec dzieci. Są to przede wszystkim: obowiązek przekazywania życia, jego ochrony od chwili poczęcia oraz wychowania potomstwa. Rodzice mają także obowiązek reprezentowania interesów dziecka. Władzy rodziców lub prawnych opiekunów podlega osoba niepełnoletnia „z wyjątkiem tych spraw, w których osoby małoletnie na podstawie prawa Bożego lub kanonicznego są wyjęte spod ich władzy”.⁴

Osoba małoletnia w określeniu kodeksowym to ta, która nie ukończyła osiemnastego roku życia.⁵ Władzy rodziców podlega więc dziecko od poczęcia do ukończenia osiemnastego roku życia.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy również nie definiuje władzy rodzicielskiej, ale z całokształtu jego przepisów, a w szczególności z art. 95 § 1, 96, 98 § 1 można wnioskować, że władza rodzicielska to ogół obowiązków i praw rodziców względem dziecka prowadzących do zapewnienia mu należytej pieczy i strzeżenia jego interesów oraz wychowania dziecka. Władza rodzicielska dotyczy więc zarówno osoby dziecka, jak i jego majątku.⁶

Prawodawca zastrzega jednak, że władza rodzicielska powinna być tak wykonywana, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny.⁷ Z przytoczonego przepisu wynika, że rodzice nie mogą wykonywać władzy rodzicielskiej w sposób dowolny, nie jest to więc władza nieograniczona. Podstawowym kryterium oceny prawidłowości wykonywanej przez rodziców władzy rodzicielskiej jest dobro dziecka.

Rodzice zobowiązani są również do troski o fizyczny i duchowy rozwój dziecka oraz należyte przygotowanie go do pracy dla dobra społeczeństwa, odpowiednio do jego uzdolnień.⁸

Do 1993 roku, a więc do momentu wejścia w życie ustawy O planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, przepisy prawa rodzinnego wyraźnie określały, że władza

rodzicielska w świetle art. 8 kodeksu cywilnego powstaje od chwili urodzenia dziecka. Wątpliwości wyłoniły się, gdy został ustanowiony § 2 tegoż artykułu głoszący, że „życie i zdrowie dziecka od chwili poczęcia pozostają pod ochroną prawną”.⁹ Daje to podstawę do uznania władzy rodzicielskiej od chwili poczęcia.

Władza rodzicielska trwa aż do pełnoletności dziecka, czyli do ukończenia przez nie osiemnastu lat. Wynika to z art. 92 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W momencie uzyskania przez dziecko pełnoletności ustaje ona natychmiast z mocy samego prawa.

Opieka nad dzieckiem przysługuje obojgu rodzicom, czyli każde z nich jest zobowiązane i uprawnione do jej wykonywania. Oznacza to, że ich wspólne decyzje dotyczące dziecka są tak samo ważne, jak każda decyzja indywidualna. Dlatego postanowienia jednego z rodziców nie powinny być kwestionowane ani uchylane przez drugiego, choćby ze względów wychowawczych.

Prawodawca zaznacza jednak w art. 97 § 2, że o istotnych sprawach dotyczących dziecka rodzice są zobowiązani decydować wspólnie. W przypadku braku porozumienia w tych kwestiach spory między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy. Należy jednak zaznaczyć, że władza rodzicielska przysługuje jedynie rodzicom mającym pełną zdolność do czynności prawnych.¹⁰ Takie ujęcie wyklucza pełnienie władzy rodzicielskiej przez rodziców ubezwłasnowolnionych bądź pozbawionych praw rodzicielskich lub opiekuńczych przez sąd.¹¹ Nie posiada praw rodzicielskich matka, która jest nieznaną w sensie prawnym, czyli nie jest uwidocznią w akcie urodzenia dziecka. W takim przypadku władza ta powstaje dopiero z chwilą ustalenia macierzyństwa. Natomiast, gdy ojcostwo nie zostało ustalone lub ustalono je na drodze sądowej, bez przyznania ojcu władzy rodzicielskiej, wówczas przysługuje ono matce.¹²

2. Prawa i obowiązki rodziców w świetle prawa kanonicznego

Wspólnota małżeńska skierowana jest, ze swej natury, do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa.¹³ Sobór Watykański II podkreśla, że cele te są ze sobą ściśle powiązane. Dzieci jako owoc wzajemnej wspólnoty i miłości oraz jej szczytowe uwieńczenie równocześnie stają się przyczyną i okazją dalszego rozwijania i udoskonalania się rodziców oraz ich uświęcania.¹⁴ Z samej natury małżeństwo jest nastawione na rodzenie i wychowanie potomstwa. Przekazywanie życia jest więc głównym prawem i obowiązkiem małżonków. W spełnianiu tego obowiązku są oni powołani do postępowania zgodnie z planem Bożym.¹⁵

Obowiązek przekazywania życia nie może być wypełniony w sposób dowolny. Rodzice powinni uznać ten obowiązek przede wszystkim wobec Boga, siebie, rodziny, społeczeństwa i wypełniać go z odpowiedzialnością. Obowiązkiem rodziców jest ochrona życia poczętego. Mocno akcentuje ten obowiązek *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* II Soboru Watykańskiego: „Bóg bowiem, Pan życia, powierzył ludziom wzniosłą posługę strzeżenia życia, którą człowiek powinien wypełnić w sposób godny siebie. Należy więc z największą troską ochraniać życie od samego jego poczęcia, spędzanie płodu jak i dzieciobójstwo są okropnymi przestępstwami”.¹⁶

Ci, którzy dali życie dziecku, są zobowiązani do przyjęcia go i wychowania. Każde poczęte dziecko jest osobą i dlatego posiada niezbywalne prawo do życia, którego nikt poza Bogiem nie może mu odebrać.¹⁷ Obowiązek ochrony życia poczętego dotyczy zarówno matki, jak i ojca. Potwierdzone to zostało w *Liście do rodzin* w słowach: „Za nowe, wzbudzone życie mężczyzna i kobieta są wspólnie odpowiedzialni wobec siebie samych i wobec innych ludzi”.¹⁸

Konsekwencją poczęcia dziecka jest jego przyjście na świat i wiąże się to z podjęciem przez rodziców dalszych obowiązków rodzicielskich. Encyklika o małżeństwie chrześcijańskim wyraża to w słowach: „Bóg okazałby zaiste bardzo mało troski o nowonarodzone dziecko, a tym samym o całą ludzkość, gdyby równocześnie nie był udzielił praw i nie nałożył obowiązku wychowania tym, którym udzielił zdolności i prawa rozbudzania życia”.¹⁹

Za najważniejsze środowisko wychowawcze dla realizacji zadań właściwych kształtowaniu postaw dojrzałych uważa się rodzinę, której wzorzec zapada tak głęboko w psychikę, zwłaszcza we wczesnym dzieciństwie, że jego ślady pozostają na całe życie. W rodzinie człowiek przychodzi na świat, w niej zostają określone cele i wartości, które angażują wszystkich jej członków. Rola rodziny jest bardzo istotna w formowaniu osobowości dziecka, zaszczepieniu ideałów moralnych, religijnych i społecznych. Korzystne środowisko wychowawcze potrafią stworzyć dziecku rodzice, którzy je w pełni akceptują, realizują przemyślany model wychowawczy, który uwzględnia potrzeby dziecka. Rola rodziców jest tak istotna, że nie można jej niczym zastąpić.

Obowiązek a zarazem prawo wychowania spoczywające na rodzicach jest tak ważne, że zostało zagwarantowane przez *Kodeks prawa kanonicznego* oraz podkreślone w wielu dokumentach Kościoła. Obowiązek wychowania dzieci został mocno zaakcentowany w soborowej *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim*, która mówi, że obowiązek ten wynika z nie naruszalnego prawa wszystkich ludzi, a więc także dzieci, do wychowania.²⁰

Karta praw rodziny wskazuje, że obowiązek wychowania dzieci przez rodziców wynika z faktu, że obdarzyli je życiem. Rodziców uznaje się za pierwszych i głównych wychowawców, a prawo do wychowania jako pierwotne i niezbywalne.²¹

Prawodawca kodeksowy w kan. 1136 podkreśla, że wychowanie dzieci jest najważniejszym obowiązkiem i najpierwszym prawem rodziców. Wyraźnie podkreśla, że dotyczy to wychowania ogólnego, a więc fizycznego, społecznego, kulturalnego, a także moralnego i religijnego. Obowiązek i prawo wychowania spoczywające na rodzicach jest pierwotne i niezbywalne, bo wynika z nienaruszalnego prawa wszystkich ludzi, dotyczy całego człowieka i czyni rodziców głównymi i pierwszymi jego wychowawcami. Ponieważ małżonkowie mają jednakowe obowiązki i prawa do tego wszystkiego, co dotyczy wspólnoty życia małżeńskiego,²² a więc również oboje są odpowiedzialni za wychowanie.

Prawo kanoniczne wyraźnie zaznacza, że „młodzież i dzieci tak powinni być wychowane, ażeby harmonijnie mogły rozwijać swoje przymioty fizyczne, moralne oraz intelektualne, zdobywać coraz większy zmysł odpowiedzialności, właściwie korzystać z wolności i przygotować się do czynnego udziału w życiu społecznym”.²³

Obowiązkiem rodziców jest więc także wychowanie fizyczne. Obowiązek ten wypełniają rodzice troszcząc się o prawidłowy rozwój dziecka pod względem fizycznym już od chwili poczęcia. Dziecku urodzonemu, aż do jego samodzielności, rodzice są zobowiązani zabezpieczyć wszystko to, czego potrzebuje do życia i normalnego rozwoju.²⁴

Rodzice mają także obowiązek troski o wychowanie społeczne. Ułatwia to fakt, że wychowanie dokonuje się w rodzinie, która jest pierwszą i podstawową szkołą uspołeczniania dziecka: „w rodzinie różne pokolenia spotykają się i pomagają sobie wzajemnie w osiągnięciu pełniejszej mądrości życiowej oraz godzeniu praw poszczególnych osób z wymaganiami życia społecznego”.²⁵ Wraz z rozwojem fizycznym dziecko powinno być przygotowane do życia w społeczeństwie. Dziecko musi mieć świadomość, że w przyszłości będzie korzystało z dobrodziejstw życia społecznego, ale również będzie musiało wnieść do niego swój wkład. Wychowanie społeczne polega więc na urabianiu w dziecku cnót, dzięki którym będzie mogło w sposób bezkonfliktowy włączyć się do tego życia. Rodzice powinni więc wykształcić w dzieciach poczucie miłości bliźniego, szacunek dla każdego człowieka, ofiarność, poczucie odpowiedzialności i patriotyzm. Rodzice mają także obowiązek przygotowania dziecka do podjęcia samodzielnego życia, co łączy się z wyborem zawodu i stanu życia.²⁶

Do obowiązków rodziców należy również wychowanie intelektualne dzieci. Rozwój intelektualny dziecka zapoczątkowany jest w domu przez zabawę. W dalszym jego rozwoju wspomaga rodziców szkoła. Prawo kanoniczne podkreśla wolność rodziców w wyborze szkoły.²⁷ Rodzice korzystając z tego uprawnienia powinni kierować swoje dzieci do szkół zapewniających katolickie wychowanie.²⁸ *Karta Praw Rodziny* zaznacza: „rodzice mają prawo do tego, że ich dzieci nie będą musiały uczęszczać do szkół, które nie zgadzają się z ich własnymi przekonaniem moralnymi i religijnymi”.²⁹

Na rodzicach spoczywa również poważny obowiązek wprowadzenia dzieci w życie religijne. „Rodzice przed innymi mają obowiązek słowem i przykładem formować dzieci w wierze i praktyce życia chrześcijańskiego. Podobny obowiązek spoczywa na tych, którzy zastępują rodziców oraz na chrzestnych”.³⁰ Pierwszym i podstawowym obowiązkiem rodziców jest troska o włączenie dziecka do wspólnoty Kościoła przez chrzest.³¹ Na rodzicach spoczywa również obowiązek najwcześniejszego wprowadzenia dziecka w życie liturgiczne Kościoła. Rodzice, wprowadzając dziecko w życie religijne, przekazują mu zasady wiary i zachęcają do życia według tych zasad w celu uświęcenia i osiągnięcia zbawienia. Prawo kanoniczne podkreśla obowiązek i prawo rodziców do dobierania „takich środków i instytucji, przy pomocy których, uwzględniając miejscowe warunki, mogliby lepiej zadbać o katolickie wychowanie swoich dzieci”.³²

Poszanowanie prawa i właściwe wypełnienie obowiązków rodziców względem dzieci w dziedzinie wychowania prowadzi do ukształtowania człowieka samodzielnego, dojrzałego i odpowiedzialnego.

3. Prawa i obowiązki rodziców w świetle polskiego prawa cywilnego

W polskim prawie cywilnym na treść władzy rodzicielskiej składają się: piecza nad osobą dziecka, zarządzanie jego majątkiem oraz reprezentowanie dziecka.³³ Obowiązek i prawo sprawowania pieczy rodzicielskiej nad dzieckiem oznacza troskę o osobę dziecka, jego wychowanie i zapewnienie bezpieczeństwa. O obowiązku wychowania dziecka mówi *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* w art. 96: „Rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Zobowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień”.

Rodzice sprawujący pieczę nad dzieckiem decydują o zasadniczym kierunku jego wychowania. Rodzice mają obowiązek wychowania fizycznego i duchowego, czynią to przez wpajanie zasad moralnych i współżycia spo-

łecznego, kształtowanie prawego charakteru i wyrabianie w dziecku takich cech: jak sumienność, pracowitość, obowiązkowość, poszanowanie własności cudzej i społecznej, kształtowanie patriotyzmu. Do obowiązków rodziców należy również troska o wykształcenie dziecka i zdobycie przez nie zawodu, a także dbałość o życie i zdrowie oraz rozwój fizyczny dziecka.³⁴

Rodzice posiadający władzę rodzicielską są również zobowiązani do zapewnienia dziecku należytej egzystencji i troski o godziwe warunki życia dziecka.

Rodzice sprawujący pieczę nad dzieckiem w ramach przysługującej im władzy mają prawo decydowania o miejscu pobytu dziecka. W wykonywaniu wszystkich tych obowiązków rodzice powinni mieć zawsze na uwadze dobro dziecka. Natomiast dziecko pozostające pod pieczę rodziców winno im posłuszeństwo.³⁵

Władza rodzicielska obejmuje także obowiązek i prawo rodziców do zarządzania z należytą starannością majątkiem dziecka.³⁶ Zarządzanie to nie obejmuje jednak zarobku dziecka ani przedmiotów oddanych mu do swobodnego użytku.³⁷

Dochody z majątku dziecka są w zasadzie jego własnością. Jednakże czysty dochód z majątku dziecka powinien być przede wszystkim obracany na utrzymanie i wychowanie dziecka oraz jego rodzeństwa, które wychowuje się razem z nim, nadwyżka zaś na inne uzasadnione potrzeby rodziny. Zarząd majątkiem dziecka ustaje z chwilą ustania władzy rodzicielskiej, a także w razie powierzenia kuratorowi zarządu jego majątkiem. W takim przypadku rodzice są zobowiązani oddać dziecku lub jego przedstawicielowi ustawowemu majątek, którym zarządzali.

W myśl art. 99 § 1 *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Jeżeli władzę rodzicielską sprawują oboje rodzice, to każde z nich może działać samodzielnie jako przedstawiciel dziecka. Rodzice zatem z mocy samego prawa mają i powinni w imieniu dziecka działać, dokonywać czynności prawnych, reprezentować go przed sądami i organami państwowymi.³⁸ Zakres uprawnień rodziców jako przedstawicieli ustawowych dziecka jest uzależniony od wieku dziecka. Dziecko z chwilą ukończenia trzynastego roku życia ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych.

Istnieją szczególne przypadki, w których rodzice mimo iż sprawują władzę rodzicielską, nie mogą reprezentować dziecka. W myśl art. 98 § 2 dotyczą one czynności prawnych między dziećmi pozostającymi pod władzą rodzicielską oraz przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem. Wyjątek stanowi tu przypadek, gdy

czynność prawna polega na bezpłatnym przysposobieniu na rzecz dziecka albo dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania. Uprawnienie rodziców do wykonywania czynności prawnych w imieniu dziecka (poza wypadkami określonymi w art. 98) może być wyłączone ze względu na osobisty charakter niekosunków prawnych. Dotyczy to między innymi zawarcia małżeństwa, uznania dziecka, zawarcia umowy o pracę.

Obowiązki wynikające z władzy rodzicielskiej dotyczą przede wszystkim dzieci. W pewnym jednak zakresie są one obowiązkami obciążającymi rodziców ze względu na interes osób trzecich. Chodzi o obowiązek takiego kierowania dzieckiem, aby nie naruszało ono praw osób trzecich. W przypadku wyrządzenia szkody przez dziecko rodzice są zobowiązani do jej naprawienia. Wynika to z art. 427 kodeksu cywilnego.

4. Prawa i obowiązki dziecka

Każda rodzina ma obowiązek szczególną troską otoczyć dziecko. Papież Jan Paweł II w numerze 26 adhortacji *Familiaris consortio* podkreślił konieczność poszanowania godności oraz praw każdego dziecka.

Dziecko ze względu na swoją niedojrzałość przez pewien okres swojego życia ma na równi z innymi prawa, które z kolei dla rodziców wiążą się z obowiązkami. W miarę rozwoju, gdy dziecko zaczyna dochodzić do świadomości, obok przysługujących mu praw zaczynają pojawiać się obowiązki, które dotyczą zarówno rodziców, jak i wspólnoty rodzinnej. Dziecko nie tylko otrzymuje i bierze, ale zaczyna dawać. Obowiązki powinny być dostosowane do możliwości i wieku dziecka.

Takim obowiązkiem jest szacunek wobec rodziców, który jest podkreślony już w Piśmie Świętym, a wypływa z nakazu Bożego. Podstawą ojcostwa ludzkiego jest ojcostwo Boże. Szacunek dzieci dla rodziców „karmi się naturalnym uczuciem zrodzonym z łączącej ich więzi. Tego szacunku domaga się przykazanie Boże”.³⁹ Czwarte przykazanie nie odnosi się tylko do dzieci małoletnich, ale również do dzieci dorosłych. Dla rodziców przecież dzieckiem jest się w każdym wieku. Na dzieciach samodzielnych spoczywa obowiązek odpowiedzialności za rodziców. Dotyczy to pomocy zarówno materialnej, jak i moralnej w sytuacji, gdy zachodzi taka potrzeba.⁴⁰

Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym w numerze 48 wskazuje, że dzieci na swój sposób przyczyniają się do uświęcania rodziców. Za wszystkie dobra otrzymane od rodziców dzieci winne są wdzięczność, szacunek i zaufanie oraz pomoc i opiekę w trudnych chwilach życia i starości.

Natomiast prawa dzieci wypływają głównie z obowiązków rodziców względem nich. Należyte wypełnianie obowiązków rodzicielskich gwarantuje poszanowanie praw dziecka.

Pierwszym i podstawowym prawem dziecka, tak jak każdego człowieka, jest prawo do życia. Dziecko poczęte powinno być szanowane i chronione w sposób bezwzględny. To prawo jest potwierdzone mocą samego Boga w przykazaniu „nie zabijaj”. Dziecko ma prawo do poczęcia, urodzenia i wychowania w rodzinie.

Dziecko ma także prawo do tego, aby rodzice troszczyli się o jego prawidłowy rozwój, wychowanie, także religijne, oraz wykształcenie. Rodzice powinni więc przygotować swoje dzieci do odpowiedzialnego, samodzielnego życia, a to zaś jest możliwe przy poszanowaniu godności dziecka, uznaniu jego praw i egzekwowaniu obowiązków.

Również prawo cywilne mówi o obowiązkach i prawach dzieci. Artykuł 87 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wyraźnie podkreśla obowiązek dotyczący zarówno rodziców jak i dzieci, wzajemnego wspierania się. Obowiązek ten wypływa z samego pozostawania w stosunku prawnym rodziców i dzieci i trwa przez całe życie.

O obowiązku dziecka mówi również art. 91 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego: „Dziecko, które ma dochody z własnej pracy, powinno przyczyniać się do pokrywania kosztów utrzymania rodziny, jeżeli mieszka u rodziców. Natomiast dziecko, które pozostaje na utrzymaniu rodziców i mieszka u nich jest zobowiązane pomagać im we wspólnym gospodarstwie”. Obowiązek ten powinien być wypełniany adekwatnie do wieku i możliwości dziecka oraz nie powinien przeszkadzać dziecku w nauce.

W myśl art. 95 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dziecko pozostające pod władzą rodzicielską winno rodzicom posłuszeństwo. Prawo jednak mówi o tym obowiązku w sposób bardzo ogólny, nie precyzuje samego pojęcia ani jego treści. Być może prawodawca nie chciał wkraczać zbyt daleko w sferę stosunków między rodzicami i dziećmi. Takie ogólne ujęcie tego obowiązku w praktyce powoduje trudności egzekwowania posłuszeństwa i jest częstym źródłem konfliktu między rodzicami a dziećmi.⁴¹

Dziecko posiada również prawa, które są zagwarantowane w prawodawstwie polskim. Przepisy dotyczące dziecka zawarte w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym kierują się nadrzędnością dobra dziecka. Prawo polskie uznaje przyrodzone prawo dziecka do życia od chwili poczęcia oraz prawną ochronę życia i zdrowia dziecka już w okresie prenatalnym.⁴² Artykuł 8 kodeksu cywilnego przyznaje dziecku zdolność prawną od chwili urodzenia, ale § 2 tego artykułu mówi, że zdolność prawną ma również dziecko

poczęte, jednakże prawa i obowiązki majątkowe uzyskuje ono pod warunkiem, że urodzi się żywe. Zdolność prawną ma więc dziecko od chwili poczęcia, ale pełną zdolność do podejmowania czynności prawnych uzyskuje po ukończeniu 18-go roku życia.

Artykuł 12 kodeksu karnego stanowi, że dziecko do 13-go roku życia nie posiada żadnych zdolności prawnych, w jego imieniu działają rodzice lub opiekun. Kodeks cywilny w art. 10 § 2 dopuszcza inną sytuację: wyjątkowo wcześniej może uzyskać pełnoletniość kobieta, która ukończyła 16 lat i na podstawie zezwolenia sądu zawarła związek małżeński.

Prawa dziecka zostały zebrane w *Konwencji Praw Dziecka* uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych. Polska znalazła się w gronie państw, które przyjęły konwencję, a tym samym zobowiązała się do jej przestrzegania. Konwencja traktuje dziecko przede wszystkim jako podmiot prawa i wolności. Prawa przyznane dziecku w tym dokumencie obejmują prawa cywilne, socjalne, kulturalne i polityczne.

Podstawowym prawem potwierdzonym przez *Konwencję* jest prawo do życia i rozwoju. Konwencja uznaje także prawo każdego dziecka do zachowania swojej tożsamości, obywatelstwa i nazwiska. Polskie prawo o aktach stanu cywilnego zobowiązuje jednego z rodziców lub osobę uprawnioną do zgłoszenia urodzenia dziecka w celu sporządzenia aktu urodzenia, który zawiera nazwisko, imię dziecka, jego płeć oraz dane osobowe rodziców. Zgłoszenie to musi być dokonane w ciągu 14 dni.⁴³

Konwencja zapewnia także dziecku prawo do wolności od przemocy fizycznej lub psychicznej. Rodzice sprawujący nad dzieckiem władzę rodzicielską zobowiązani są w myśl art. 95 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego do wykonywania jej kierując się zawsze zasadą dobra dziecka i interesu społecznego. Dzieci natomiast w świetle prawa wyrażonego w art. 95 § 2 zobowiązani są do posłuszeństwa rodzicom.

Dziecko ma także prawo do swobody myśli, sumienia i wyznania oraz wyrażania własnych poglądów.

Konwencja zapewnia dziecku prawo do odpowiedniego standardu życia. Prawo rodzinne w art. 133 § 1 wyraźnie wskazuje, że obowiązek alimentacyjny względem dziecka, które nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie, należy do rodziców. W przypadku gdy rodzice nie wywiązują się z tego obowiązku, dziecko ma prawo do tego, aby sąd rodzinny ustalił wysokość alimentów, które rodzice powinni łożyć na jego utrzymanie.

Dziecko ma także prawo do ochrony zdrowia, natomiast dzieci pozbawione z jakichkolwiek powodów środowiska rodzinnego mają również prawo do ochrony i pomocy ze strony państwa.⁴⁴

W myśl *Konwencji* dziecko ma również prawo do nauki. Prawo to jest wyraźnie zagwarantowane w *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* w art. 26.1: „Każdy człowiek ma prawo do nauki. Nauka jest bezpłatna przynajmniej w stopniu podstawowym”. W Polsce prawo to gwarantuje Konstytucja.⁴⁵

Konwencja zapewnia dziecku także prawo do korzystania z dóbr kultury, do wypoczynku i wolnego czasu, co jest zagwarantowane w artykule 31.

* * *

Małżonkowie stają się rodzicami od chwili poczęcia dziecka i już wtedy mają względem dziecka prawa i obowiązki. Do podstawowych obowiązków rodzicielskich należą: ochrona życia poczętego oraz dbałość o zdrowie dziecka, zapewnienie optymalnych warunków rozwoju i właściwej atmosfery.

Każde dziecko poczęte ma absolutne prawo do narodzin, a zachowanie tego prawa jest bezwzględnym obowiązkiem rodziców.

Dziecko jest istotą niesamodzielną, jest zależne od rodziców i z mocy prawa podlega ich władzy rodzicielskiej. Nie oznacza to jednak, że rodzice mogą w dowolny sposób kierować dzieckiem czy wymuszać na nim posłuszeństwo. Zakres władzy należnej rodzicom jest określony przez prawo kanoniczne i polskie prawo cywilne, które chroni dziecko przed jej nadużyciem.

PRZYPISY

¹ Zob. *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 1660 (dalej cyt.: KKK)

² *Karta Praw Rodziny*, wstęp „E”.

³ KKK 2222.

⁴ Kan. 98 § 2 KPK

⁵ Kan. 97 § 1 KPK

⁶ Por. J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1995, s. 238.

⁷ Art. 95 § 3 *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (dalej cyt.: k.r. i op.).

⁸ Art. 96 k.r.i op.

⁹ *Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży z dnia 7 stycznia 1993 r.*, Dz.U. nr 17/1993, poz. 78.

¹⁰ Art. 94 § 1 k.r.i op.

¹¹ Art. 48 k.k.

¹² Art. 94 § 2 k.r. i op.

¹³ Por. kan. 1055 KPK

¹⁴ Por. *Konstytucja „Gaudium et spes”*, nr. 48.

¹⁵ Paweł VI, *Encyklika „Humane vitae”*, nr. 10.

¹⁶ *Konstytucja „Gaudium et spes”*, nr. 51.

¹⁷ KKK 2270, 2274.

¹⁸ Jan Paweł II, *List do Rodzin*, nr. 12.

¹⁹ Pius XI, *Encyklika „Casti connubii”*, nr I. 1.

- ²⁰ Zob. *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*, nr 1.
- ²¹ Zob. *Karta Praw Rodziny*, art. 5.
- ²² Kan. 1135 KPK.
- ²³ Kan. 795 KPK.
- ²⁴ Zob. R. Sztuchmiller, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1997, s. 263.
- ²⁵ Konst. *Gaudium et spes*, nr 52.
- ²⁶ Zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, t. 3, Olsztyn 1984, s. 214-215.
- ²⁷ Kan. 797 KPK; *Karta Praw Rodziny*, art. 56.
- ²⁸ Kan. 798 KPK.
- ²⁹ *Karta Praw Rodziny*, art. 5c.
- ³⁰ Kan. 774 § 2 KPK.
- ³¹ Kan. 867 § 1 KPK.
- ³² Kan. 793 § 1 KPK.
- ³³ Por. art. 95 § 1, 98 § 1, 101 § 1 k.r. i op.
- ³⁴ Zob. J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne*, dz. cyt., s. 243-245.
- ³⁵ Art. 95 § 2 k.r. i op.
- ³⁶ Art. 101 § 1 k.r. i op.
- ³⁷ Art. 101 § 2 k.r. i op.
- ³⁸ Zob. art. 95 § 1 k.c., art. 66, 86 k.p.c., art. 27 k.p.a.
- ³⁹ KKK 2214.
- ⁴⁰ KKK 2218.
- ⁴¹ Por. M. Balcerek, *Prawa dziecka*, Warszawa 1986, s. 291.
- ⁴² *Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*, Dz.U. nr 17/1993 poz. 78.
- ⁴³ *Prawo o aktach stanu cywilnego z 29. IX 1986 r.*, Dz.U. nr 25/1986 poz. 151.
- ⁴⁴ Por. H. Kołakowska-Przełomiec, *Prawo polskie a Konwencja Praw Dziecka*, W: *Dziecko i jego prawa*, Warszawa 1992, s. 55.
- ⁴⁵ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, art. 70.